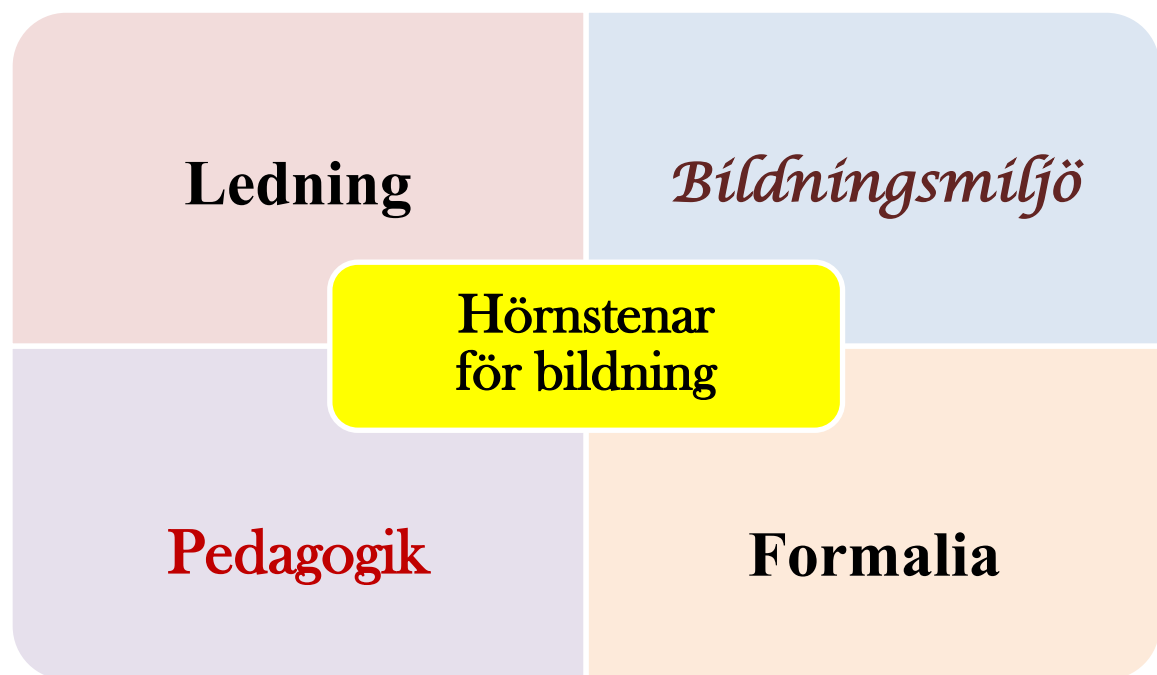

Hörnstenar för bildning

*En introduktion till folkhögskolornas
gemensamma arbete med kvalitetsutveckling.
RIO/OFI/FHF/FSO 2017*

Innehållsförteckning

1.	Bakgrund och syfte	4
1.1	Inledning.....	4
1.2	Uppdrag till en gemensam arbetsgrupp.....	5
1.3	Fyra hörnstenar för bildning.....	5
1.4	Ansvarsfördelning	6
1.5	Folkbildningsrådet.....	7
1.6	Struktur förenklar vardagen.....	7
2.	Kvalitetsbegreppet; vad är kvalitet?	8
2.1	Inledning.....	8
2.2	Kvalitetsbegreppet.....	8
2.3	Kvalitet i helhetsperspektiv	10
2.4	Kompletterande perspektiv - intressenter.....	11
2.5	Kärnprocesser	12
3.	Ett värdesättande förhållningssätt.....	13
4.	De fyra hörnstenarna	14
4.1	Ledning.....	14
4.2	Bildningsmiljö	14
4.3	Pedagogik	15
4.4	Formalia	15
5.	Stöd & verktyg i kvalitetsarbetet	16
5.1	Introduktion och behovsanalys.....	16
5.2	Kvalitetsprocessdag.....	16
5.3	Återkoppling och uppföljningsstöd.....	16
5.3	Verktygslåda.....	16
5.4	Samordning med FB-kvalitet	17
5.5	FSOs kvalitetsutvecklare.....	17
	Referensmaterial.....	Fel! Bokmärket är inte definierat.
	Utbildningsformen folkhögskola.....	18
	Om skriften ”Hörnstenar för bildning”	20

Hörnstenar för bildning

Syftet med ”Hörnstenar för bildning” är att stärka utbildningsformen folkhögskola genom folkhögskolornas eget arbete med kvalitetsutveckling. Ständigt förbättringsarbete behövs för att möta pedagogiska, sociala, organisatoriska och ekonomiska utmaningar. Det ramverk för kvalitetsarbete som beskrivs ska även underlätta för respektive skola att möta bidragskraven om kvalitetssäkring.

© FSO, 2017

Kvalitetsutveckling inom Sveriges folkhögskolor

1. Bakgrund och syfte

1.1 Inledning

”Folkbildningen möter ett växande behov av bildning i en tid av informationsöverflöd och komplexa globala förändringar. Vi skapar förutsättningar för lärande som möter människors behov av sammanhang, insikt och personlig utveckling. Vi kan och vill möta behovet av lärande för hållbar utveckling - socialt, ekologiskt och ekonomiskt. Vi har potential att erbjuda den djupare bildning som allt mer efterfrågas inom utbildning och näringsliv. Vi vill öka våra satsningar på kvalitetsutveckling, fortbildning, pedagogisk utveckling och kvalitetsuppföljning. Vi vill se en folkbildningsforskning som kan spela en större roll för den pedagogiska utvecklingen inom folkbildningen och bidra till ökad förståelse för människors bildningsprocesser.”

Citatet ovan är från den folkbildningspolitiska skriften *Folkbildningens Vägval och vilja*, utgiven 2013, utformad genom en omfattande process inom såväl folkhögskolor som studieförbund, med Folkbildningsrådet som sammanhållande part. Redan under den första delrubriken lyfts både kvalitetsutveckling och kvalitetsuppföljning upp som angelägna områden.

Under hösten 2013 togs kvalitetsarbetet upp vid överläggningar mellan RIO, Rörelsefolk-högskolornas Intresseorganisation, OFI, Offentligägda Folkhögskolors Intresseorganisation, och Folkhögskoleföreningen (FHF). De olika folkhögskolornas representanter konstaterade att folkbildningen är kritiserad för att inte ha utvecklat kvalitativa mått som grund för statsbidragsfördelningen. Det skulle behövas för att främja en dynamisk utveckling för folkhögskolan som utbildningsform och att leverera fördjupad kunskap om samhälls- och individnyttan av att stat, landsting och en del kommuner ger bidrag till svenska folkhögskolor.

Det arbete som gjorts på skolorna kring *Vägval och Vilja* borde få en effekt även på hur folkhögskolor tillsammans och var och en för sig prioriterar befintliga resurser samt utvecklar sitt kvalitetsarbete. Hur ska vi hantera och gemensamt ta ansvar för att få fram bättre arbetsätt och faktiskt använda dem? Hur ska vi göra för att få en kvalitetsmässigt sett hög utvecklingsnivå inom folkhögskolor av de områden som prioriterades i *Vägval och vilja*? Vad behövs för att stärka detta arbete?

Vid ett samrådsmöte kom RIO och OFI/SKL/FHF överens om att initiera en arbetsgrupp för att gå till botten med frågorna om kvalitet. Vad vi är överens om och vad vi inte är överens om? Hur kan och vill vi tillsammans utveckla kvalitetsarbetet inom svensk folkhögskola? Hur är ansvarsfördelningen?

Arbetsgruppen sammanfattade sedan bakgrund, inriktning och viktiga principer i några punkter:

- stärka och utveckla utbildningsformen folkhögskola
- stimulera erfarenhetsutbyte mellan folkhögskolor
- folkhögskolornas efterfrågan på kvalitetsarbete/verktyg
- skyltfönster, visa vad folkhögskola *är*
- värna självförvaltning och kompatibilitet
- folkhögskolorna ska själva utforma sitt kvalitetsarbete, inte få det föreskrivet
- 154 självständiga folkhögskolor, var och en måste definiera och utveckla *sitt* kvalitet

1.2 Uppdrag till en gemensam arbetsgrupp

Gruppens uppdrag enligt beslut 2013 inom såväl RIO som OFI/Folkhögskoleföreningen inom SKL:

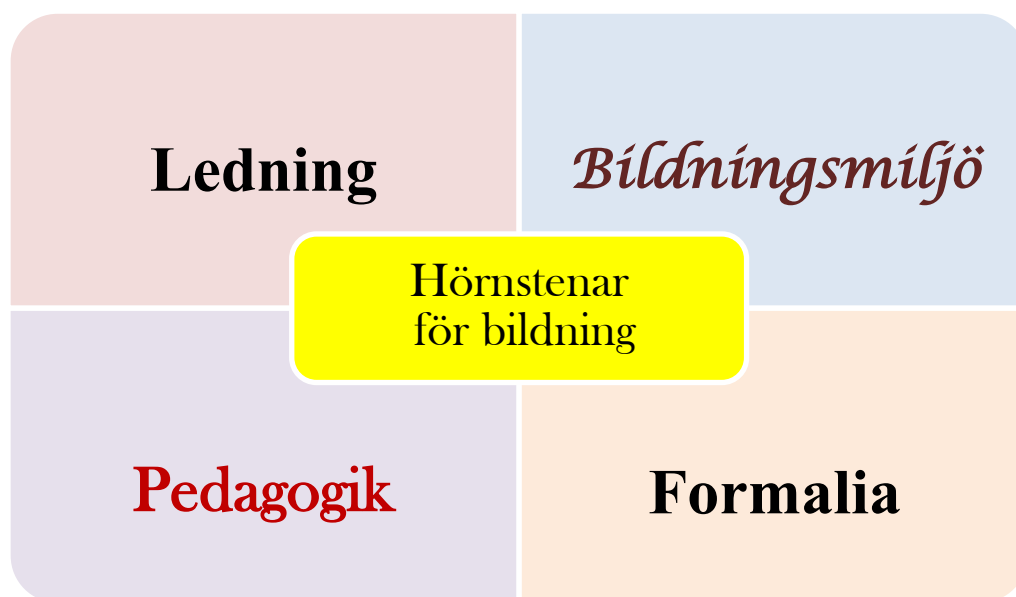
Arbeta fram förslag på hur vi skulle vilja se utvecklingen av det fortsatta arbetet med kvalitet. Förslagen bör leda till stimulans och prioritering av sådant som främjar en ökad dynamik inom och mellan folkhögskolor.

Mål med gruppens arbete:

- Att utveckla systematiken och lärandet inom svensk folkhögskola kring kvalitet
- Att utveckla uppföljning och återkoppling av kvalitetsarbetet
- Att utveckla kvalitetsrutiner och metoder som stärker den dynamiska utvecklingen av svensk folkhögskola som utbildningsform
- Att undersöka till vilka delar nuvarande kvalitetsarbete uppfyller ovanstående behov
- Att komma med förslag om utveckling av kvalitetsarbetet

1.3 Fyra hörnstenar för bildning

Fyra hörnstenar ger ett ramverk för varje folkhögskolas kvalitetsarbete. De bildar en helhet som ska bidra till att fullfölja de kännetecken som gäller för **utbildningsformen folkhögskola**, men även för att fullfölja de specifika mål som respektive skolas huvudman angivit för skolan.

Det fanns behov av ett gemensamt ramverk, baserat på de kännetecken som gäller för utbildningsformen folkhögskola, att använda för folkhögskolornas kvalitetsarbete. En parallell är det studeranderättsliga området, där Folkbildningsrådet ställer krav på att det ska finnas tydliga och synliga studeranderättsliga regler, som tas fram och fastställs av respektive skola. Folkbildningsrådet föreskriver dock inte *hur* reglerna ska se ut, bara *att* de ska finnas.

De fyra hörnstenarna beskrivs närmare i kapitel 4.

1.4 Ansvarsfördelning

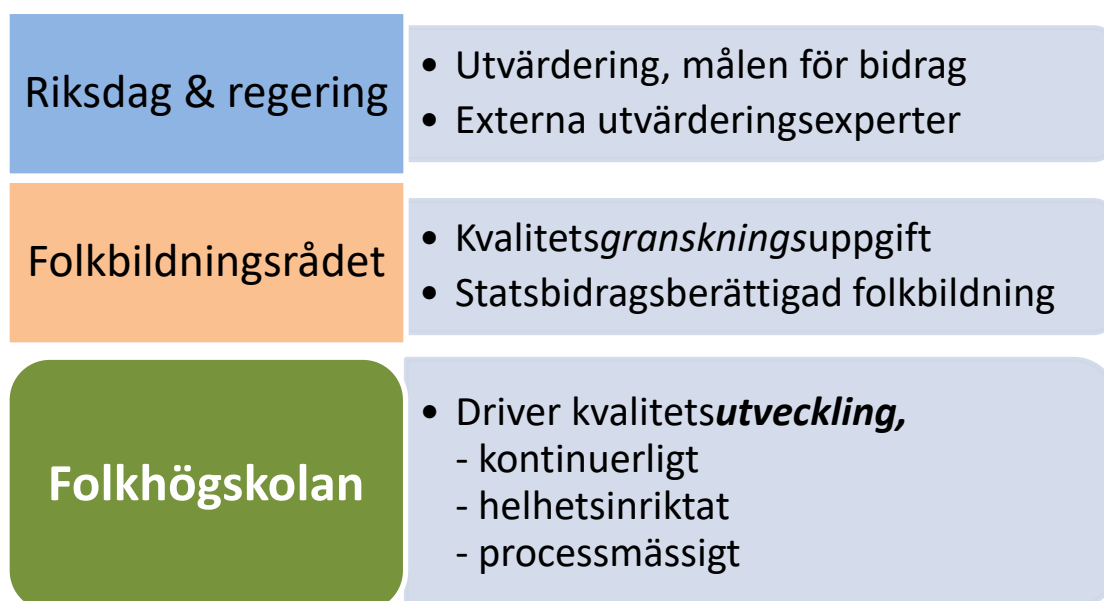
I den av Riksdagen våren 2014 antagna propositionen 2013/2014/172, *Allas kunskap – allas bildning*, markerades folkbildningens värden och betydelse för det svenska samhället. Målen för statens folkbildningspolitik klargjordes, liksom syftena med statens bidrag till folkbildningen. Dessutom gavs statliga myndigheter i uppdrag att utvärdera folkbildningen, med inriktning på de syften som angavs för de statliga bidragen. Folkhögskolan som egen **utbildningsform** lyftes dessutom fram.

Kvalitet och kvalitetsarbete i dagens folkbildning innebär på övergripande nivå uppföljning och utvärdering i förhållande till statens fyra syften med att ge bidrag. Redovisning ska ske av folkbildningens kvalitetsarbete, som ett led i att få en samlad bedömning av folkbildningens samhällsbetydelse. Systematiskt kvalitetsarbete är ett villkor för statsbidrag.

Mot bakgrund av att kvalitetsarbete och utvärderingar bedrivs från flera olika perspektiv, har ansvarsfördelningen förtydligats och strukturerats. Grundprincipen är följande:

Folkhögskolornas eget ansvar är att utifrån sina egna kvalitetsmål bedriva kvalitetsutveckling och uppföljning inom respektive skola, präglad av de kännetecken som gäller för utbildningsformen folkhögskola.

Vem ansvarar för vad?

1.5 **Folkbildningsrådet**

Folkbildningsrådet är en ideell förening med vissa myndighetsuppdrag givna av riksdagen och regeringen. Rådets har till uppgift är att fördela och följa upp statsbidrag till folkhögskolor och studieförbund, samt att utvärdera om syftet med statens bidrag till folkbildningen uppfylls.

I de bidragsvillkor för folkhögskolor som börjar gälla den 1 juli 2017 markeras att det är varje folkhögskolas styrelse som ansvarar för att den statsbidragsberättigade folkbildningsverksamheten överensstämmer med fastställda statsbidragsvillkor. (Kapitel 3.1, Mottagare av statsbidrag). Där framgår också att varje folkhögskolas verksamhet för sig ska redovisas verksamhetsmässigt, organisatoriskt och ekonomiskt.

I kapitel 3.3.1 *Organisation* återfinns följande krav:

Folkhögskolan ska årligen genomföra en revision utförd av godkänd eller auktoriserad revisor som omfattar uppföljning av folkhögskolans folkbildningsverksamhet kopplat till villkoren för statsbidrag.

I kapitel 3.3.3 *Kvalitetsarbete*, anges följande:

Folkhögskolan skall ha dokumenterade system för

- *kvalitetssäkring av kurser och kursplaner, urval och antagning samt omdömessättning och utfärdande av behörigheter*
- *kompetensutveckling för samtliga anställda*
- *internkontroll baserad på risk- och väsentlighetsanalys*
- *ett studeranderättsligt arbete som tar till vara de studerandes intressen*
- *etik- och gränsdragningsarbete*

Det framgår inte specifikt hur kvalitetsarbetet ska redovisas, men det kan lämpligtvis ingå som en del i den årliga verksamhetsredovisningen.

Den citerade texten markerar vikten av arbetet med kvalitetsutveckling. Det är dock ingen ny del bidragsreglerna. Även i hittills gällande bidragsvillkor finns skrivningar om krav på dokumentation av vilket systematiskt kvalitetsarbete som bedrivits.

1.6 **Struktur förenklar vardagen**

Ett systematiskt kvalitetsarbete underlättar vardagen, bidrar till förnyelse och effektivisering, gör det tydligt vem som har ansvar för vad, vem som har vilka befogenheter och i vilken ordning vi planerar och fattar beslut. Ett systematiskt kvalitetsarbete är angeläget för varje folkhögskola, oavsett bidragsvillkor. Det kan sammanfattas i tre ord:

Struktur -- Enkelhet -- Tydlighet

Behövs det ytterligare en kvalitetsstämpel, *Kvalitet i utbildningsformen folkhögskola, KUFF?*

2. ***Kvalitetsbegreppet; vad är kvalitet?***

2.1 ***Inledning***

Begreppet *kvalitet* finns det närmast oändligt med material tillgängligt om. En sökning via Google ger 86 miljoner träffar! Exempelen på kvalitetsmedvetande kommer tidigt i Sveriges historia: skräväsandet på medeltiden, systemet med hovleverantörer, samt guld- och silverstämplar som några exempel.

Via Fredrick W Taylors ”Scientific management” i slutet av 1800-talet, via den amerikanska och japanska bilindustrins kvalitetsteknik på 1920-talet kommer man raskt till den moderna kvalitetstekniken (Total Quality Management (TQM), Lean, ISO 9000, Utmärkelsen Svensk Kvalitet m fl). Allt inriktat på frånvaro av fel samt följsamhet till på förhand bestämda normer, basera beslut på fakta, ständiga förbättringar, anställdas engagemang, kundnöjdhet.

Efterhand och i allt högre grad har kvalitetsarbetet kommit in även i tjänsteföretag och organisationer, där effektivare processer ger minst lika stora utvecklingsresultat som i tillverkningsindustrin.

Även folkhögskolan har höga kvalitetskrav på sig. Naturligtvis ställer bidragsgivarna krav av olika slag. Men framförallt är medvetenheten om kvalitetsaspekter stor bland de studerande och de som funderar på att gå på folkhögskola. Man jämför, studerar hemsidor, hör med kompisar, undersöker alternativ. När man står i begrepp att satsa ett, två, tre år på en utbildning, då vill man vara förvissad om att det finns bra förutsättningar för personlig utveckling och intressanta studier, relevant innehåll och god bildningsmiljö.

I detta kapitel beskrivs kvalitet *i allmänhet*; lite bakgrund, vad begreppet står för gemensamt för alla verksamheter, hur kvalitet kan beskrivas i olika sammanhang. Men framförallt beskrivs det som är relevant för en svensk folkhögskola och arbetet med kvalitetsutveckling.

2.2 ***Kvalitetsbegreppet***

Under årens lopp har kvalitetsbegreppet utvecklats från ett kontrolltänkande till en helhetssyn baserat på principen om ständiga förbättringar. Utveckling har skett inom såväl industriföretag som tjänsteproduktionen i privat och offentlig regi. Kvalitetsdefinitionerna är idag många och baserade på olika synsätt. Den definition som användes i Ingenjörsvetenskapsakademins projekt ”Kvalitet som framgångsfaktor” var:

”kvalitetsarbete är en förmåga hos organisationer att effektivt vidareutveckla och leda verksamheten så att slutprodukten tillfredsställer såväl kundernas som ägarnas och övriga intressenters behov och förväntningar”.

Folkbildningsrådet bildades 1991 och Skolöverstyrelsen lades ner. Uppföljning och utvärdering som inslag för att sätta verksamhetens kvalitet och resultat i centrum kom att framstå som något nytt. Men nytt var det inte, även om just de orden inte användes i policydokument under åren 1911 till 1990. Där talades istället om tillsyn och kontroll, men också kvalitet och resultat. Allt sedan regelbundna bidrag började lämnas från staten har folkbildningen stått under viss statlig tillsyn. Länsstyrelser, särskild inspektör och senare Skolöverstyrelsen. Det var en omfattande kontroll av lärares/ledares kvalifikationer, sakligt innehåll i grundböcker, arbetsmetoder, revision av inlämnade handlingar med verifikationer. Det genomfördes enkätundersökningar till deltagare om studiecirkelns kvalitet och till cirkelledare om deras arbete. Anvisningar utfärdades för att åtgärda bildningsarbetets ”slentrianmässighet” och ”befordra förnyelse av arbetets former och metodik”.

Kvalitet innebär någontings (produkt/verksamhet) beskaffenhet och/eller egenskaper. Men begreppet behöver specificeras närmare för att bli meningsfullt och användbart. Vanligt är att dela in i

- **Strukturkvalitet**, hur verksamheten är uppbyggd (förutsättningar).
- **Processkvalitet**, vad verksamheten utför och hur (aktiviteter)
- **Resultatkvalitet**, vad leder verksamheten till för effekter och/eller resultat, vad de som deltar får, har eller gör på grund av verksamheten.

För att kvalitetsbedömningen ska vara meningsfull måste man bestämma vilka egenskaper det är som ska mätas eller bedömas. Vad är det som ger god kvalitet, hur kan det beskrivas närmare, hur kan det mätas eller bedömas utifrån gemensamma och tydliga grunder? Som underlag för varje mätning eller bedömning behövs det en hel del beskrivningar och resonemang.

Att definiera kvalitet innebär att ta ställning, att värdera olika aspekter i förhållande till varandra. Det finns få rent objektiva mått eller indikatorer (indikator - en mätbar företeelse som, vanligtvis tillsammans med flera aspekter, visar tillståndet i ett större system).

De grundläggande syftena med kvalitetsarbete kan sammanfattas på detta sätt:

Verksamhetsförbättring

- förstå vad som behöver och kan göras bättre
- identifiera utbildningsbehov
- stödja och motivera strategisk planering
- fira ett gott resultat.

Kontroll och ansvarsutkrävande

- för att en uppdragsgivare ska kunna bedöma hur uppdragstagaren sköter sig.
- ansvarsutkrävande med ett ”hårt” respektive ”mjukt” ansikte.

Grundkunskap

- för att utveckla och sprida kunskap om en verksamhet.

2.3 *Kvalitet i helhetsperspektiv*

För en folkhögskola finns det många aspekter och infallsvinklar på kvalitet. I detta avsnitt beskrivs tolv aspekter på kvalitet för att ge en helhet. Syftet är att visa på bredden i kvalitetsarbetet, framförallt markera att kvalitetsutveckling ingår i det dagliga arbetet, för alla medarbetare. Det är inget som kan hållas separat, kvalitetsutveckling ligger inte vid sidan av eller ”det tar vi när vi får tid”. Det är mer av ett förhållningssätt, ett sätt att tänka och agera, som dessutom stämmer mycket väl överens med de kännetecken som präglar *utbildningsformen folkhögskola*. **Syftet med de tolv aspekterna är att ge inspiration och idéer.** Det är *inte* en checklista och aspekterna är inte rangordnade, enbart numrerade.

1. Deltagarorientering och huvudmannaperspektiv

En folkhögskolas långsiktiga framgång beror på dess förmåga att skapa värde för dem som den finns till för – deltagarna/eleverna. Dessutom är fullföljandet av huvudmannens uttalade syften och mål med att bedriva folkhögskola vägledande för folkhögskolan, dess medarbetare och verksamhet.

2. Engagerat ledarskap

För att skapa en kultur som sätter deltagarna i främsta rummet krävs ett personligt, aktivt och synligt engagemang från varje ledare. Ledarskapets viktigaste uppgifter är att ange riktningen för verksamheten, ta till vara potentialen i individens olikheter och erfarenheter, skapa förutsättningar för medarbetarna samt att i dialog med dem definiera och följa upp målen.

3. Allas delaktighet

En förutsättning för en framgångsrik folkhögskola är att varje deltagare känner sig sedd, får sina individuella kunskaps- och utvecklingsbehov tillgodosedda och når sina mål med folkhögskolestudierna. Varje medarbetare ska känna sig ha förtroende att utföra och utveckla sina arbetsuppgifter. Var och en måste därför se sin roll i helheten, ha klara mål, de medel som krävs samt kunskap om de resultat som ska uppnås.

4. Kompetensutveckling

Den samlade kompetensen är avgörande för organisationens framgång och konkurrenskraft. Därför måste kompetensutvecklingen ses både ur ett organisatoriskt och ett individuellt perspektiv, för att därmed utveckla och tillföra kompetens på ett sätt som stärker såväl individen som folkhögskolan i sin helhet.

5. Långsiktighet

Folkhögskolans verksamhet måste värderas med tanke på utveckling och uthållighet. Ett uthålligt förbättringsarbete leder till ökande måluppfyllelse och effektivitet, elever som är bättre rustade inför sitt fortsatta liv, stärkt underlag för ett demokratiskt samhälle, nöjdare huvudmän, varaktighet över tiden.

6. Samhällsansvar

Varje folkhögskola har ett samhällsansvar utöver lagar och förordningar. Folkhögskolan, dess deltagare och medarbetare, måste se sin verksamhet som del i en större helhet, i socialt och miljömässigt hållbarhetsperspektiv; aktivt medverka till förbättringar av samhälle och i miljö.

7. Processorientering

Folkhögskolans hela verksamhet skall ses som processer som skapar värde för deltagarna, huvudmannen och samhället. Processorientering stimulerar till att analysera och förbättra flöden och arbetsorganisation, samt lägger grunden för deltagarorienterad verksamhetsutveckling.

8. Förebyggande åtgärder

Det är lönsamt att förebygga fel och ta bort risker i processer och tjänster. Framsynthet, förutseende och planering är nyckelord i förbättringsarbetet där medarbetare, deltagare, ledning och huvudman skall engageras.

9. Ständiga förbättringar

En folkhögskolas verksamhet kräver ständiga förbättringar och förnyelse. Förutsättningen för detta är ett metodiskt förbättringsarbete som genomsyrar organisationen och en kultur som stimulerar till ständigt lärande, kreativitet och nya idéer.

10. Lära av andra

För att kunna vidareutvecklas måste folkhögskolan och dess medarbetare på alla områden skaffa sig ny kunskap om vad som är möjligt att uppnå och hur detta kan uppnås. Exempelvis kan jämförelser göras med andra folkhögskolor och utbildningsanordnare av likande slag.

11. Faktabaserade beslut

Beslut måste bygga på dokumenterade och tillförlitliga fakta. Varje medarbetare måste inom sitt arbetsområde få möjlighet att mäta och analysera fakta av betydelse för att uppfylla sina mål.

12. Samverkan

Samverkan genomsyrar varje framgångsrik organisation. Det är väsentligt att genom samverkan på flera plan och i olika avseenden ta till vara kompetenser och erfarenheter hos såväl medarbetare som hos deltagare, samarbetsparter och huvudmän.

2.4 ***Kompletterande perspektiv - intressenter***

Genomgången i avsnitt 2.3 tar upp tolv olika aspekter i kvalitetsarbetet. Men man kan vända på perspektiven och se på verksamheten från främst de olika interna intressenternas infallsvinklar. Hur är det med kvaliteten sett i perspektiven från:

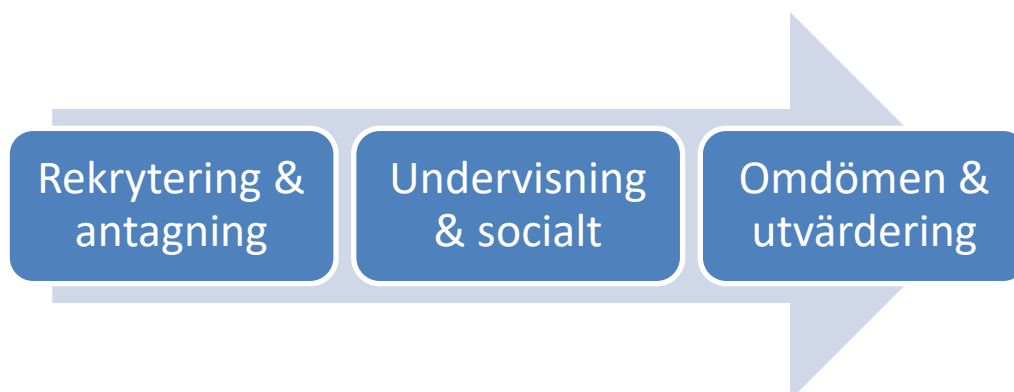
- Deltagaren
- Medarbetaren
- Skolledningen
- Styrelsen
- Huvudmannen

Många skolor har dessutom ytterligare intressenter, som kortkursdeltagare, deltagare i sommarkurser/motsvarande, konferenskunder, matgäster, myndigheter, köpare av uppdragsutbildningar m fl.

Kvalitetsarbete innebär att arbeta i processer. Varje folkhögskolas *eget* ansvar är att driva kvalitetsutveckling **kontinuerligt - helhetsinriktat - processmässigt**. I följande kapitel ges underlag och utgångspunkter för det ansvaret.

2.5 *Kärnprocesser*

Även om varje folkhögskola inom ramen för bidragsvillkor m.m. fritt lägger upp sin verksamhet, så finns det några för alla skolor gemensamma kärnprocesser, det som hela verksamheten kretsar kring:

Vilka moment ingår i respektive process? Är det tydligt för alla berörda vem som har ansvar för vad och vilka regler, riktlinjer och rutiner som gäller?

En kartläggning och klarläggande av skolans processer ger tydlighet, ger möjlighet till organiserat lärande av varandra och ger transparens gentemot deltagarna om skolans pedagogiska och organisatoriska utgångspunkter.

3. *Ett värdesättande förhållningssätt*

Det är viktigt med ett tydlig värdesättande förhållningssätt i ett kvalitetsutvecklingsarbete. Ett relativt vanligt fokus i många utvecklings- och förändringsprocesser brukar vara att koncentrera arbetet på lösa problem och svårigheter. Man vill komma tillrätta med brister och tillkortakommanden i gruppen, organisationen eller verksamheten. Resultatet av ett sådant fokus brukar inte sällan bli att man hittar ännu fler problem, bristande självkänsla i gruppen eller organisationen, upplevelse av svagheter och resursbrist, osäkerhet, svagt engagemang, oinspirerat utvecklingsarbete och defensivt präglade idéer och handlingsalternativ

Erfarenheter visar dock att verklig utveckling och förändring bygger på att man i processen fokuserar på de nuvarande *styrkor och resurser* som finns i gruppen eller organisationen. Med *styrkor och resurser* som utgångspunkt tar man tag i de eventuella utmaningar eller problem som man står inför. Detta *värdesättande förhållningssätt* kan innebära att:

- A. Ta reda på vad som fungerar bra i en grupp, organisation eller verksamhet, trots eventuella problem eller tillkortakommanden.
- B. Dela konkreta exempel på detta med varandra.
- C. Med dessa exempel som utgångspunkt identifiera och synliggöra de styrkor och resurser som ligger bakom och som redan nu finns i gruppen eller organisationen.
- D. Kring framtiden tala om det man *önskar* istället för det man vill undvika.
- E. Låta bekräftade styrkor och resurser ge vägledning om hur man skall komma dit, samt använda och vidareutveckla dessa styrkor och resurser.
- F. Fokusera på de *positiva* vägval som man som grupp eller organisation upplever att man förfogar över.

Det *värdesättande förhållningssättet* kan tillämpas praktiskt i en folkhögskolas arbete med kvalitetsutveckling.

Att använda ett värdesättande förhållningssätt innebär inte att man bortser från eller undviker problem eller svårigheter, däremot att man hanterar dem lite annorlunda. Man flyttar fokus från problemlösning till resurstänkande. Den resursdrivna utgångspunkten under en process är dessutom mer upplyftande, energiskapande och förstärkande jämfört med att fokusera på problem och svårigheter. Och när man väl pratar om problem – vilket man naturligtvis också måste kunna göra - undersöker man vilket intresse, behov eller önskan som döljer sig bakom problemet. Varje gång som någon uttrycker något som ett problem är det för att han eller hon har en önskan om något annat. Om man fokuserar på detta ”annat” öppnas vanligtvis fler handlingsalternativ än om man fokuserar på själva problemet.

4. *De fyra hörnstenarna*

De fyra hörnstenarna *Ledning / Bildningsmiljö / Pedagogik / Formalia* ger ett ramverk för varje folkhögskola att ha som utgångspunkt för sitt kvalitetsarbete. Varje skola måste dock gå igenom var och en av hörnstenarna och göra *sin egen* beskrivning. Vad innebär t ex *bildningsmiljö* för just vår skola? Det kanske blir fler hörnstenar? Eller ”vi på vår skola utgår från tre grundläggande områden”, eller kanske fem områden?

Viktigast är att varje skola har en väl förankrad beskrivning av de grundläggande värden som präglar skolans arbete med att förverkliga och utveckla *utbildningsformen folkhögskola*.

4.1 *Ledning*

Folkhögskolan är en demokratisk utbildningsform. I mål- och styrningsdokument ska framgå hur den demokratiska formen präglar skolans hela arbete. Det handlar om ett demokratiskt förhållningssätt i det dagliga arbetet som genomsyrar bildningsmiljön. Skolan ska också vara öppen med sina grundläggande värden och med sin verksamhet gentemot samhället, skolans huvudmän, deltagare och de egna medarbetarna.

I de fyra syftena med statens ekonomiska stöd till folkbildningen lyfter man fram folkbildningens roll i att stärka och utveckla demokratin och att skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen. Folkbildningsrådet skriver i sina bidragsvillkor att ”*Folkhögskolan ska ha en demokratisk styrd organisation*”.

Eftersom folkhögskolan är en utbildningsform med stora mått av självständighet så är det skolans huvudman/huvudmän som anger målen med skolans verksamhet. Målen kommer då naturligt att ligga i linje med huvudmännens intresseinriktning. Folkhögskolan ska ha en ansvarig styrelse, men formerna för styrelsearbetet varierar utifrån förutsättningar och huvudman. Styrelsens ansvar är att med ledning av målen forma närmare riktlinjer, anställa rektor, besluta om organisation och delegationsordningar, besluta om budget samt följa upp verksamhet och ekonomi. Hur olika kurs- och utbildningsplaner antas är även det en viktig del i demokratiprocessen på skolan.

Mest väsentligt är att demokrati och aktiv involvering präglar skolans hela arbete, vilket befäster principen om självförvaltning och folkhögskolan som utbildningsform.

4.2 *Bildningsmiljö*

Att studera på folkhögskola innebär att få ämneskunskaper och livserfarenhet. Bildningsmiljön handlar om all organiserad aktivitet omkring undervisningen och utanför skoltid, det som bygger upp skolans inre kultur. Folkhögskolan ger bildning och utbildning. I begreppet bildningsmiljö ligger också det socialpedagogiska arbetet, där folkhögskolorna genom åren svarat upp mot de behov som finns hos de studerande.

Utmärkande för folkhögskolan är att de studerande är aktiva deltagare i undervisningen och i det övriga livet på skolan. Detsamma gäller för lärarna och alla andra medarbetare inom folkhögskolan. Det tydligaste ansvaret för bildningsmiljön ligger på lärarna och på skolor med internat den personal som arbetar med internatet.

Bildningsmiljön omfattar många olika faktorer och inslag i skolans verksamhet. Det handlar om det goda värdskapet, att alla medarbetare har betydelse och tar ansvar för den gemensamma miljön. Det handlar också om internatets roll i livslärandet, om städning, tvätt, mat, att leva och bo tillsammans. Skolan har skiftande kurser och deltagarna kommer med

olika bakgrunder, det blir en naturlig mångfald. Lokalerna som skapar mervärden i bildningsmiljön är t ex bibliotek, idrottshall och samlingsrum. Folkhögskolan formar gemensamma spelregler och värden utifrån en helhetssyn för att skapa en god bildningsmiljö.

4.3 *Pedagogik*

Grundläggande kännetecken för folkhögskolan är ett demokratiskt arbetssätt som ger deltagarna inflytande. De individuella förutsättningarna för lärande medför behov av flexibilitet och anpassning. Folkhögskolan arbetar ofta med små grupper och hög lärartäthet. Folkhögskolans kunskaps- och människosyn bygger på deltagarnas möjligheter och vilja till utveckling och lärande utifrån varje deltagares förutsättningar. Pedagogiken präglas av att lärare och deltagare utformar studierna tillsammans, där teori och praktik varvas. Inslagen av projektarbete, temaupplägg och ämnesintegration är stora.

I folkhögskolans lärandemiljö ges studerande möjlighet till en anpassad studietakt och det finns utrymme för individuellt, självstärkande arbete och social stöttning - deltagarna ges personlig utveckling.

Till pedagogiken hör hur undervisningen organiseras och genomförs i folkhögskolans olika kurser, med ledning av skolans folkbildningsidé. Vad kännetecknar allmän kurs respektive särskild kurs? Vilka pedagogiska riktlinjer gäller för kortkurser? Vilka är framgångsfaktorerna i skolans pedagogik?

Pedagogik handlar också om hur lärarna är organiserade i form av lärarråd, lärarlag och linjeansvariga.

4.4 *Formalia*

Folkhögskolan är en fri och frivillig utbildningsform, där tusen blommor blommar fritt och överallt på en folkhögskola, medan de på en annan växer i mer rabattliknande formationer. Mångfalden är stor. Möjligheterna likaså.

Friheten är stor för den enskilda folkhögskolan att utforma kurser och inriktningar med varierande pedagogisk uppläggning.

När det gäller **formalia**, som studieomdömen och behörighetsintygande, så utfärdar Folkbildningsrådet anvisningar och riktlinjer. Den enskilda folkhögskolan ansvarar sedan för att organisera och genomföra sin verksamhet så att deltagarna får en likvärdig bedömning, oavsett vilken folkhögskola man studerat vid. Det handlar om myndighetsutövning av stor betydelse för deltagarnas fortsatta studier.

Statsbidragsvillkoren anger ”att varje folkhögskola ska ha ett dokumenterat system för kvalitetssäkring av kurser och kursplaner, antagning och urval samt omdömessättning och utfärdande av behörigheter”. Det innebär att den personal som är involverad ska veta att det finns ett system för detta, vad som ingår, var man hittar det och hur det används. Man ska också få erforderlig utbildning för att förstå och hantera sin egen del och sitt eget ansvar.

Till området formalia hör sådant som är viktigt i studeranderättsligt perspektiv. Det gäller bl a antagningsprocessen, omdömessättning, behörighetsgivning, utfärdande av intyg och studiestöd/CSN. Folkhögskolans egna regler kring t ex frånvaro, alkohol och droger, ordning och trivsel samt studerandeflytande kan också kopplas till formalia.

5. **Stöd & verktyg i kvalitetsarbetet**

Inom ramen för det gemensamma arbetet med kvalitetsutveckling utformas och ordnas olika stödfunktioner och verktyg.

Grundläggande för att effektivt och framgångsrikt utveckla sitt strukturerade kvalitetsarbete, det är att investera i tid. Tid som ger god avkastning i verksamheten genom förenklingar och tydlighet i rutiner och arbetsätt.

5.1 **Introduktion och behovsanalys**

Var ska man börja? Varför är detta nödvändigt, vi har ju redan ett kvalitetsarbete? Hur är de olika stödfunktionerna upplagda? Hur startar man en förnyelseprocess? Vilka krav är det egentligen som gäller? Hur mycket tid går det åt?

Frågorna kan vara många kring kvalitetsutveckling. Möjlighet finns att boka in någon av FSOs kvalitetsutvecklare för en genomgång av skolans läge och planering av en process som involverar alla medarbetare och skolans andra intressenter.

5.2 **Kvalitetsprocessdag**

Kvalitetsarbetsgruppen har utformat och testat ett koncept för en startdag för ett processinriktat arbete inriktat på kvalitetsutveckling inom en folkhögskola. Konceptet anpassas av processledaren med ledning av praktiska förhållanden, önskad inriktning, prioriteringar, deltagare, deltagarantal etc. Ett aktivt deltagande av alla medarbetare är önskvärt, eftersom processen genom allas involvering blir ett led i skolans samlade kompetensutveckling.

Förutsättningen är att man avsätter i det närmaste en heldag för alla medarbetare gemensamt. Dagens övningar håller en specialutbildad, extern processledare i.

Målen för dagen är att man

- Startat ett förnyat, gemensamt kvalitetsarbete på skolan
- Samtalat om, och fångat upp, styrkor, resurser och förbättringsområden inom skolan
- Bidragit med underlag för en konkret handlingsplan för utveckling
- Skapat inspiration, engagemang och delaktighet kring skolans kvalitetsarbete

5.3 **Återkoppling och uppföljningsstöd**

Kvalitetsprocessdagen är en *startpunkt* för ett förnyat kvalitetsarbete. Det krävs förstås efterarbete och ett fortsatt engagemang, t ex i form av en handlingsplan för åtgärder och resonemang om hur man inom skolan arbetar vidare kontinuerligt och integrerat.

Det ingår i processdagskonceptet att processledaren ger visst uppföljningsstöd, med rådgivning och inspiration. Det kommer även att vara möjligt att få ett uppföljningsbesök för genomgång av hur man arbetat vidare med resultaten från processdagen.

5.3 **Verktyslåda**

FSOs kvalitetsutvecklare kommer efterhand att ta fram olika användbara verktyg för kvalitetsarbetet. Några exempel:

- Handledningar
- Underlag för processkartläggning
- Mallar och förslag
- Nätbaserad benchmarking
- Kvalitetssupportfunktion

5.4 Samordning med FB-kvalitet

FB-Kvalitet är ett nätverk för folkhögskolornas kvalitetsarbete i form av fortlöpande verksamhetsuppföljning genom enkäter. En stor andel av folkhögskolorna använder enkäter och annat material som tas fram av FB-Kvalitet för intern uppföljning.

Arbetsgruppen för kvalitetsutveckling har haft en överläggning med de huvudansvariga för FB-kvalitet. Under 2017 kommer samarbetet att utvecklas, avsikten är att koppla samman FSOs kvalitetsarbete med FB-kvalitet till ömsesidig nytta.

5.5 FSOs kvalitetsutvecklare

FSO har inrättat en funktion som kvalitetsutvecklare, under 2017 bemannad med två personer. De huvudsakliga uppgifterna är inspirera folkhögskolorna till att förnya sitt kvalitetsarbete samt att ta fram de olika stöd och verktyg som beskrivs i detta kapitel.

Kontaktuppgifter

FSOs kvalitetsutvecklare:

Johanna Winbladh, johanna.winbladh@sverigesfolkhogskolor.se
Telefon 070-210 5945

Lars-Göran Karlsson, lars-goran.karlsson@folkbildning.net
Telefon 08-412 48 36, 070-371 1707

Anders A. Aronsson, a_a_aronsson@yahoo.com
Telefon 070-377 5062

Utbildningsformen folkhögskola

Den 25 juni 2014 biföll Sveriges riksdag med bred uppslutning folkbildningspropositionen 2013/14:172 *Allas kunskap – allas bildning*. Det mål för folkbildningspolitiken som antogs var:

”Folkbildningen ska ge alla möjlighet att tillsammans med andra öka sin kunskap och bildning för personlig utveckling och delaktighet i samhället.”

Beslutet innefattade även att folkhögskolan markeras som en egen *utbildningsform* inom det svenska utbildningssystemet.

Statsbidragen hanteras i ett självförvaltningssystem av folkbildningens egen organisation Folkbildningsrådet, som fungerar i myndighets ställe. Folkbildningsrådet har till uppgift att, med stöd av förordningen om statsbidrag till folkbildningen, självständigt fördela statsbidrag till folkbildningen och göra uppföljningar. Folkbildningsrådets medlemmar är Studieförbunden i samverkan, Rörelsefolk högskolornas intresseorganisation, RIO, och Sveriges kommuner och landsting, SKL.

Folkbildningsrådet har också till uppgift att bevaka och följa utbildningsformen folkhögskola inom utbildningssystemet i dialog och samverkan med andra berörda myndigheter och organ.

Kännetecken för utbildningsformen folkhögskola

Varje folkhögskola och dess huvudman anger målen för skolans verksamhet och är fri att ordna kurser och utbildningar. Samtidigt har respektive folkhögskola som utbildningsinstitution en hög grad av självständighet att under rektors ledning bedriva verksamheten. Respektive skola *antar studerande självständigt* och kan anställa de lärare man har behov av. Folkbildningsrådet fastställer villkor och riktlinjer för statsbidrag till folkhögskolorna, men i övrigt finns *inga nationella regelverk* som specifikt styr folkhögskolan (inget som motsvarar Gy11, läroplan för gymnasieskolan t ex). Folkhögskolans verksamhet bedrivs *utan vinstuttag*. Unikt för folkhögskolan är *studieomdömet* och rätten att ge behörighet för högskolestudier. Studieomdömet ger en sammanfattande bedömning av den enskildes studieförmåga. Utbildningsformen kan beskrivas med orden *fri och frivillig*, ett möjligt val för vuxna.

Andra kännetecken är ett *demokratiskt arbetssätt*, som bygger på deltagarnas delaktighet i utformande av studierna med en nära samverkan mellan lärare och studerande. De individuella förutsättningarna för lärande ges gott utrymme då folkhögskolan ofta arbetar med *mindre grupper* och *hög lärartäthet*. Undervisningen präglas av en blandning mellan teori och praktik. För många deltagare är folkhögskolornas *internat* en förutsättning för att kunna studera. I socialpedagogiskt

syfte genomförs ofta olika slags *sociala och kulturella aktiviteter*. Med sin skiftande karaktär av utbildningar och målgrupper utgör folkhögskolan en *mötesplats* för människor med olika ålder och bakgrund, en bildningsmiljö.

Civilsamhällets organisationer har ofta försörjt sitt behov av kompetensutveckling och *utbildning av anställda, förtroendevalda och ideella ledare* vid folkhögskolor. Många folkhögskolor utgör en uppskattad mötesplats i det lokala närsamhället och intar en viktig roll för *lokalt och regionalt utvecklingsarbete*. Dessa funktioner som utbildningsformen folkhögskola axlar förstärker dess roll och betydelse i ett demokratiskt perspektiv.

Ett ytterligare kännetecken för utbildningsformen folkhögskola är dess snabbhet att svara upp mot nya tendenser och utbildningsbehov i samhället. Denna *flexibilitet* och beredskap att förnya verksamheten kan ses i ljuset av folkhögskolans självständighet.

Folkhögskolans särdrag inom det svenska utbildningssystemet tydliggörs också genom förekomsten av en särskild *folkhögskoleläroutbildning* vid Linköpings universitet samt en egen *rektorsutbildning* vid Karlstad universitet.

Fakta om folkhögskolan

Det finns i dag 154 folkhögskolor varav 112 är knutna till nationella folkrörelser, lokala och regionala organisationer samt självägande stiftelser och föreningar. Landsting och regioner driver 42 folkhögskolor. Flera av skolorna bedriver även verksamhet vid filialer utanför huvudfolkhögskolan.

Vid alla Folkhögskolor bedrivs en *allmän kurs* motsvarande grundskole- eller gymnasienivå. Allmän kurs samlar varje år omkring 13 000 deltagare. Vid studier på grundskolenivå ges ett *intygande av kunskaper* inför antagning på gymnasienivå. Efter studier vid allmän kurs på gymnasienivå ges ett studieomdöme och ett *intyg om grundläggande behörighet* för fortsatta studier vid högskola eller yrkeshögskola. Studerande från folkhögskola kan med sitt studieomdöme antas till högskolan inom en *särskild urvalsgrupp*.

Folkhögskolans *särskilda kurser* innefattar *yrkesutbildningar* som kvalificerar för arbete till exempel som kontor, journalist, behandlingsassistent eller fritidsledare och *profilkurser* inom till exempel livsåskådning, konst, kultur, musik och hantverk samt andra intresseutbildningar. De särskilda kurserna har cirka 16 000 deltagare per år. Som regel ges ett *kursintyg eller diplom* efter fullt genomförd särskild kurs.

Kortare kurser bedrivs i en stor omfattning utifrån respektive folkhögskolas profil och kompetens. De korta kurserna samlar omkring 80 000 personer årligen.

Vid folkhögskolorna bedrivs även verksamhet med stöd av olika statliga satsningar. Några exempel är *Studiemotiverande folkhögskolekurs* (SMF) och *Etableringskurs* för nyanlända. Båda dessa kursformer genomförs i samverkan med Arbetsförmedlingen.

Undervisningen på folkhögskolorna är avgiftsfri och man kan söka statligt studiestöd för att ta del av undervisningen.

Om skriften "Hörnstenar för bildning"

Texterna är skrivna av Anders A. Aronsson, kapitel 1, 2 och 5, Greger Hjelm kapitel 3. Annika Bodelius, Gerhard Holmgren, Peter Högberg och Lise-Lotte Wallin har skrivit kapitel 4. För redigeringen svarar Anders A. Aronsson.

Källor och referensmaterial:

- *Folkbildningens Vägval och Vilja*, 2013
- Tre presentationsmaterial från Folkbildarforum 2015, i Linköping, arrangerat av Folkbildningsförbundet Östergötland:
 - *Kvalitetsarbete – en nödvändig ritual?*, av Lena Lindgren, Förvaltningshögskolan, Göteborgs Universitet.
 - *Likriktningens förbannelse –*
 - *om trender och tendenser i kvalitetsmätning och utmaningen för studieförbund och folkhögskolor*, av Susanna Alexius, ek dr, forskare vid Score – Stockholms centrum för forskning om offentlig sektor, vid Handelshögskolan och Stockholms universitet
 - *Att prata som marknad och handla som folkrörelse*, Ola Segnestam Larsson, Ersta Sköndal högskola, IDEELL ARENA och Stockholms universitet
- *Grundläggande värderingar*, Institutet för Kvalitetsutveckling, SiQ.
- *Intervju/samtal* med Gösta Vestlund, 2016-05-03

Rörelsefolkhögskolornas Intresseorganisation, RIO
Folkhögskoleföreningen inom SKL, FHF
Offentligägda Folkhögskolors Intresseorganisation, OFI

Hösten 2013 tillsattes en för alla folkhögskolor gemensamma arbetsgrupp som har till uppdrag att ta fram underlag för varje folkhögskolas eget arbete med kvalitetsutveckling. Gruppen består av tre representanter för RIO och tre från OFI/FHF. Gruppen är från 2017 FSOs referensgrupp för kvalitetsutveckling.

Från RIO ingår Lise-Lotte Wallin, rektor för Helsingborgs folkhögskola, Anders A. Aronsson, ordförande i styrelsen för Tollare folkhögskola, samt RIOs verksamhetschef, dvs från t o m 2014-12-31 Eva Önnesjö, därefter Gerhard Holmgren.

Från OFI/FHF ingick från början Sanna Palomaa, Annika Bodelius, rektor för Lunnevids folkhögskola, samt Åsa Kratz, ordförande i FHF. Från 2015-01-01 fortsatt Annika Bodelius, samt Peter Högberg, vice ordförande FHF, och Thomas Nilsson, rektor för Gotlands folkhögskola, ordförande i OFI.